

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

3/2016

ročník/volume 26

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

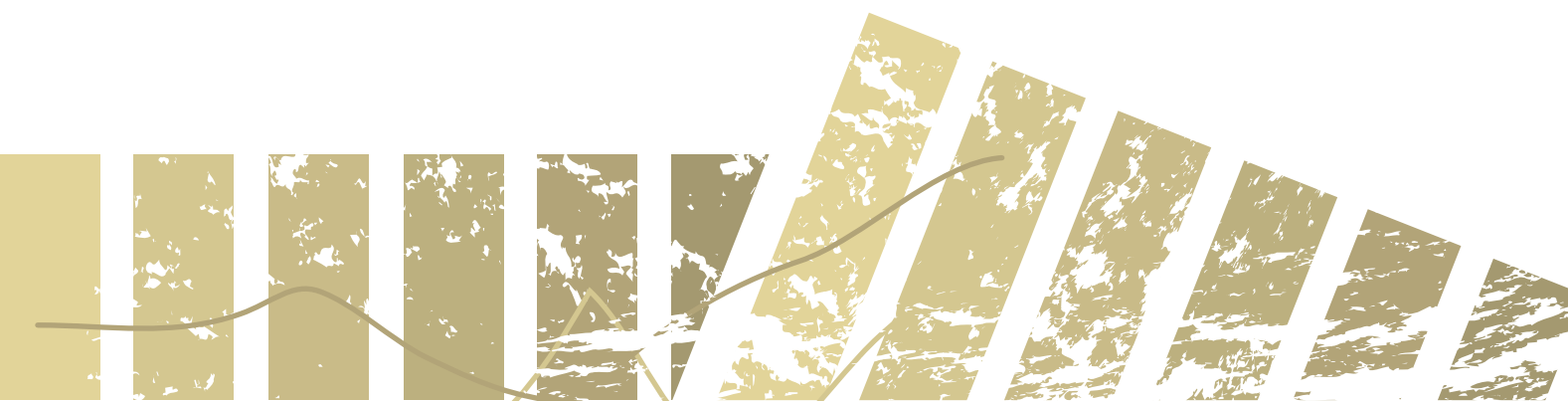
Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 7

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 100 – 122

Dátum vydania/Publication date: 15. júl 2016/July 15, 2016

Milan FICO
Inštitút pre výskum práce a rodiny v Bratislave

DETERMINANTY OVPLYVŇUJÚCE UPLATNENIE MLADÝCH ĽUDÍ PO ODCHODE Z NÁHRADNEJ INŠTITUCIONÁLNEJ STAROSTLIVOSTI

DETERMINANTS HAVING IMPACTS ON EMPLOYABILITY OF YOUNG PEOPLE AFTER LEAVING CHILD RESIDENTIAL CARE

ABSTRAKT

Z detských domovov na Slovensku každoročne odchádza veľké množstvo detí a mladých ľudí. Podstatná časť z nich sa osamostatňuje ihneď po dovriešení plnoletosti. Ide o zraniteľnú sociálnu kategóriu, ktorá je v porovnaní s ostatnou detskou populáciou bez podpory svojej rodiny. Bezprostredne po odchode z detských domovov čelia rôznym životným zmenám, ktoré súvisia najmä s hľadaním bývania a prvého zamestnania. Cieľom článku je skúmanie determinantov, ktoré ovplyvňujú ich uplatnenie na trhu práce v prvých rokoch po opustení náhradnej inštitucionálnej starostlivosti. Hlavné východiská sa kladú do štyroch oblastí – prostredia detských domovov (vrátane práce s pôvodnou rodinou), charakteristík rodín, charakteristík detí a kontextuálnych okolností po prechode. Zistenia a závery možno využiť v praxi pri tvorbe sociálnych a verejných politík, ktoré pomôžu lepšie nastaviť opatrenia na zníženie nezamestnanosti tejto zraniteľnej sociálnej kategórie detskej populácie.

ABSTRACT

There are many children and young people leaving children's home each year. Most of them become independent immediately after attaining their majority. This is a vulnerable social category, that is in comparison with the rest of the children's population lacks support from their families. Immediately after their departure they are confronted with various life changes at once, such as looking for housing or their first employment. The aim of this work is to investigate the determinants having impact on employability of young people in the first years after their departure. The main starting points belong to four categories – environment of a children's home including the work with biological family, children's and families' characteristics and contextual circumstances after the children's transition. The findings can be applied in social and public policy-making, enabling better setup of measures to reduce unemployment of this vulnerable social category of children's population.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov, prechod do samostatného života, trh práce, model logistickej regresie

KEY WORDS

young people leaving children residential care, transition to independent life, labour market, logistic regression model

1. ÚVOD

Odchod mladých ľudí z náhradnej inštitucionálnej starostlivosti do samostatného života a ich uplatnenie na trhu práce patrí medzi témy na okraji záujmu sociálnych

vied. Nejde iba o špecifikum Slovenska. Aj keď v poslednom období možno zaznamenať zvýšenú pozornosť zameranú na politiku integrácie po opustení náhradnej inštitucionálnej starostlivosti, výskum tejto problematiky je obmedzený nielen u nás, ale aj v iných krajinách [35], [36].

Prechod do samostatného života je v rôznej miere problematický nielen na Slovensku, ale vo všetkých štátoch poskytujúcich náhradnú starostlivosť v ústavných zariadeniach [14]. V porovnaní s deťmi, ktoré sa osamostatňujú z pôvodných rodín, deti z domovov sa v prípade núdze nemajú kam vrátiť, na koho obrátiť, požiadať o pomoc a podporu. Dosahujú slabšie pracovné uplatnenie, vo zvýšenej miere čelia nezamestnanosti, rôznym druhom sociálneho vylúčenia, marginalizácie a prepadu do stavu bezdomovectva [12].

Dôvodov na analýzu pracovného uplatnenia tejto sociálnej kategórie populácie je niekoľko. Prvým sú vysoké podiely detí odchádzajúcich z detských domovov priamo do samostatného života; tvoria podstatnú časť zo všetkých ukončení v detských domovoch.

Druhým dôvodom je vyplnenie medzery v dostupných štúdiách zaoberajúcich sa vzťahom medzi odchodom z detských domovov a trajektóriami prechodu [9], [38], [36]. Aj v slovenskom prostredí možno nájsť práce zaoberajúce sa okolnosťami lepšieho životného štartu [24], [25], [30]. Článok poukazuje na nové empirické súvislosti uplatnenia na trhu práce. Na dosiahnutie cieľa sme vymedzili štyri základné oblasti:

Prvá a najdôležitejšia oblasť vychádza z téz definujúcich prostredie detských domovov. Väčšina krajín v Európe má s nimi svoje skúsenosti a v rôznej miere ich stále, v rôznych podobách využíva. Na základe výskumných zistení o vplyve prostredia detských domovov na zdravie detí sa však od poskytovania tohto typu starostlivosti upúšťa [22]. Posilňujú sa náhradné rodiny a normatívny dôraz sa kladie na preventívne opatrenia [4], [36]. Zaujímalo nás, ako prostredie detských domovov na Slovensku (vrátane práce s pôvodnou rodinou počas umiestnenia) ovplyvňuje pracovné uplatnenie. Poukázali sme na relatívnu dôležitosť zvolených ukazovateľov pri prechode na trh práce.

Rôzni autori upozorňujú, že vysoká nezamestnanosť detí vyrastajúcich v detských domovoch nemusí súvisieť len s ich pobytom v inštitucionálnom prostredí. Môžu ju ovplyvňovať charakteristiky spojené s pôvodnou rodinou, samotnými deťmi, ako aj kontextuálne okolnosti prostredia, do ktorého mladí ľudia v prvých rokoch po odchode z detského domova vstupujú [29], [35], [40]. Ide o súbor vzájomne na seba nadväzujúcich faktorov, ktoré nemožno oddeľovať. Charakter pracovného uplatnenia má širší kontext. Neformuje ho iba „individualizácia inštitucionálnych dôsledkov“ a závažnosť prvotných tráum, ktoré si deti prinášajú z pôvodných rodín. Ich miera uplatnenia na pracovnom trhu môže závisieť aj od udalostí, ktoré sa odohrali mimo pôvodných rodín detí i ústavného prostredia, v ktorom vyrastali.

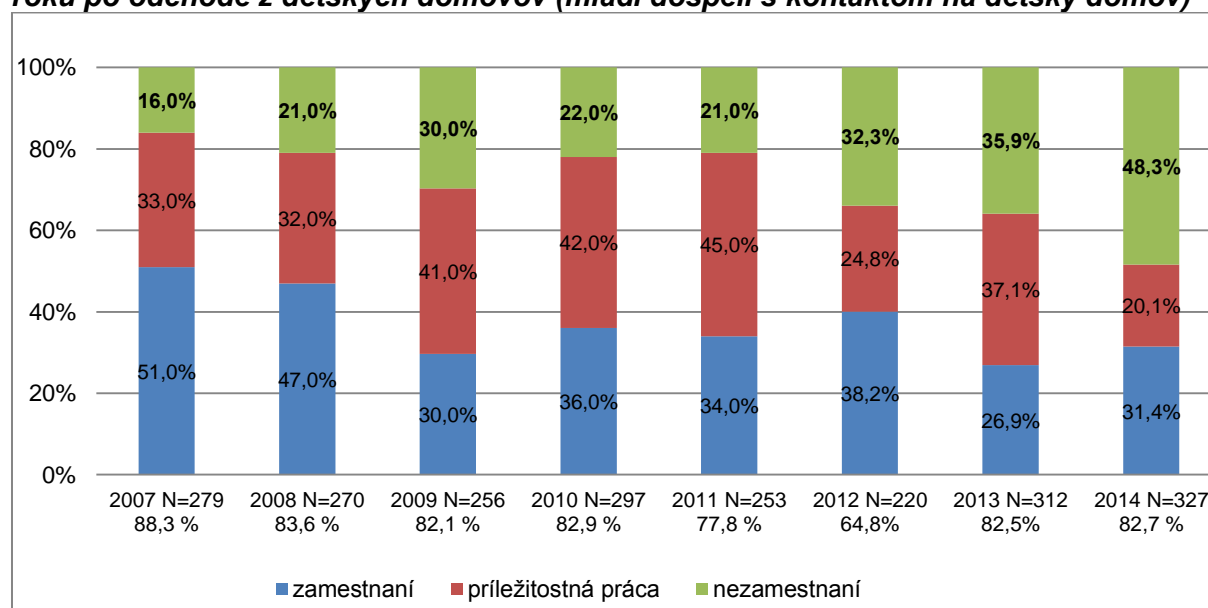
2. OPIS ZÁKLADNÝCH UKAZOVATEĽOV – UKONČOVANIE STAROSTLIVOSTI, ZAMESTNANIE, BÝVANIE A TYPOLÓGIA ODCHODU

Podľa štatistických výkazov na Slovensku medzi rokmi 2005 až 2014 odchádzalo z detských domovov v priemere vyše 1 360 jednotlivcov ročne. Základných životných

ciest je niekoľko – návrat do pôvodnej biologickej rodiny ešte pred ukončením plnoletosti, prijatie do náhradných rodinných foriem, odchod do samostatného života po 18. roku veku (limitovaný vekom 25 rokov), presun dieťaťa do iného detského domova, reedukačného zariadenia, v krajnom prípade aj úmrtie (zdroj: prepočty ročných výkazov o poskytovaní starostlivosti a výchovy detí v detskom domove a detskom domove pre maloletých bez sprievodu). Odchod do samostatného života je po návrate do rodín (pôvodných alebo náhradných) druhou najčastejšou stratégiou odchodu.

Pri skúmaní uplatnenia na trhu práce je dôležitý prehľad o základných údajoch zamestnanosti a bývaní mladých dospelých a fyzických osôb v prvých rokoch po odchode. Mladí dospelí v detských domovoch sú špecifickou kategóriou. Ide o ľudí medzi 19. – 25. rokom života, ktorí v detských domovoch ostali z dôvodu dopĺňania si vzdelania. Na základe udržiavania kontaktov podmienených ich dobrovoľným súhlasom možno zistiť, ako sa tejto podskupine darí v prvých rokoch po odchode na trhu práce a pri hľadaní bývania. Z grafu č.1 vyplýva, že kým v roku 2011 bolo v prvom roku po odchode nezamestnaných 21 % mladých dospelých, v roku 2014 to už bola takmer polovica. V poslednom sledovanom roku 2014 bolo približne 70 % z mladých dospelých buď nezamestnaných, alebo mali zabezpečenú len príležitostnú prácu.

Graf č. 1: Vývoj pracovného uplatnenia mladých dospelých a fyzických osôb v prvom roku po odchode z detských domovov (mladí dospelí s kontaktom na detský domov)

Poznámka: Percento pod rokmi = podiel úspešného kontaktu zo všetkých mladých dospelých, ktorí boli kontaktovaní.

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR), prepočty ročných výkazov o poskytovaní starostlivosti a výchovy deťom v detskom domove a detskom domove pre maloletých bez sprievodu za roky 2007 – 2014

S riešením bývania mladých ľudí po odchode z náhradnej inštitucionálnej starostlivosti sú najčastejšie spojené štyri životné stratégie. Prvou je odchod do rôznych foriem prenajatého bývania (domovy na polceste, útulky, skupinové riešenia bývania). Druhou je návrat do pôvodnej rodiny. Ide o pochopiteľnú stratégiu, keďže deti z detských domovov nie sú sirotami ani polosirotami. Samostatnosť podstatnej časti z týchto detí sa začína návratom k svojim rodičom. Medzi ďalšie stratégie patrí

prechod do vlastného bývania, neexistencia žiadneho bývania (bezdomovectvo) alebo nástup do výkonu trestu odňatia slobody (prepočty ročných výkazov o poskytovaní starostlivosti a výchovy deťom v detskom domove pre maloletých bez sprievodu).

Na odchody mladých ľudí sa možno pozrieť aj optikou typológie charakteristík asociujúcich s rôznymi stupňami integrácie. Aj keď je každý odchod jedinečným krokom, mladých ľudí odchádzajúcich z detských domovov po dovŕšení plnoletosti môžeme rozdeliť do troch základných skupín na: 1) adaptovaných, 2) prežívajúcich a 3) obeť. Každú z nich charakterizujú odlišné ukazovatele. V tabuľke č. 1 je uvedená typológia trajektórií, slúžiaca ako nástroj porovnania s vybranými ukazovateľmi v empirickej časti.

Tabuľka č. 1: Typológia trajektórií odchodu z detskej rezidenčnej starostlivosti

ADAPTOVANÍ	<ul style="list-style-type: none"> • bezpečné upevnenie vo vzťahu • dosiahnutie dobrej úrovne vzdelania pred opustením zariadenia • plánované opustenie zariadenia • existencia partnera a založenie rodiny • dobrý vzťah s pôvodnou rodinou • existencia bývania • stabilná práca • pozitívne vnímanie vlastnej identity • podpora od bývalých vychovávateľov/vychovávateľiek • nezávislosť od dostupnosti služieb následnej starostlivosti
PREŽÍVAJÚCI	<ul style="list-style-type: none"> • zlyhávajú náhradnej rodinnej starostlivosti • odchod z detského domova v mladšom veku alebo náhly odchod po opustení detského domova • problémy v osobných a profesionálnych vzťahoch • častá nezamestnanosť alebo neuspokojivá práca • periódy bezdomovectva • nutnosť podpory zo strany služieb následnej starostlivosti
OBETE, „PROBLÉMOVÍ“	<ul style="list-style-type: none"> • nevládnuteľné extrémne patologické skúsenosti z pôvodnej rodiny, s ktorými nie sú schopní sa vyrovnáť • viacnásobné skúsenosti s rôznymi zariadeniami ústavnej starostlivosti • viacnásobné problémy v priebehu ústavnej starostlivosti • poruchy v osobných vzťahoch a v správaní • problémy vo vzdelávaní • problémy v udržaní si bývania • izolácia, samotárstvo • mentálne postihnutie • nezamestnanosť, bezdomovectvo • nedostatočnosť pomoci služieb následnej starostlivosti

Zdroj: [36]

3. VÝCHODISKÁ VÝBERU DETERMINANTOV

Výberom determinantov rešpektujeme skutočnosť, že rôzni autori pri analýze prechodu detí z detských domovov do samostatného života zdôrazňujú dôležitosť rozličných okolností. Zohľadňovali sme pritom skutočnosť, že vzhľadom na empirické vzťahy a súvislosti sa vie iba málo o vplyve rôznych faktorov na pracovné uplatnenie na Slovensku. V dôsledku obmedzení pri získavaní vzorky nebolo možné zhromaždiť subjektívne kvalitatívne údaje, ktoré by doplnili empirický obraz o jednotlivých oblastiach.

3.1. Prostredie detského domova

V súvislosti s prostredím detského domova postupne predstavíme šesť ukazovateľov. Sú dôležité z hľadiska rozporuplného vnímania detských domovov ako zariadení pre deti, ktoré nemajú možnosť vyrastať vo vlastných rodinách. Na jednej strane sa domovy považujú za zariadenia, ktoré by mali posilňovať neskoršiu integráciu. Sú poslednou záchrannou sieťou, keď zlyhali všetky náhradné rodinné riešenia. Na druhej strane môžu reprodukovať rôzne druhy sociálneho vylúčenia, marginalizáciu, ovplyvňujúcu neskôr aj stav zamestnanosti alebo charakter bývania po odchode z detského domova.

Prvý vybraný ukazovateľ – vek dieťaťa v čase umiestnenia – súvisí so skúmaním vplyvu prostredia na jeho neskoršie pracovné uplatnenie. Zákaz umiestňovať veľmi malé deti v detských domovoch sa v súčasnosti chápe ako prevencia pred depriváciou v ústavných podmienkach. Skupinová starostlivosť je nebezpečná a spôsobuje nezvratné zmeny v ich vývoji [3], [22], [31]. Toto zistenie viedlo aj na Slovensku k zákazu umiestňovať deti do 6 rokov mimo profesionálnej rodiny. V článku skúmame, ako vek dieťaťa v čase jeho umiestnenia vplyva na neskoršiu zamestnanosť.

Druhý ukazovateľ sa týka celkovej dĺžky pobytu v ústavnom zariadení. Práve dĺžka pobytu sa považuje za jednu z príčin brániacich neskoršiemu uplatneniu z dôvodu nadmernej skúsenosti s prostredím, ktorého charakteristiky sťažujú prípravu na samostatný život v podobe inštitucionalizmu alebo hospitalizmu. Predpokladá sa, že prehlbuje inštitucionalizáciu dieťaťa. Dlhší pobyt v detskom domove môže priaznivo ovplyvňovať telesný, ale výrazne negatívne pôsobí na rozumový vývoj dieťaťa [22], [31]. Existuje predpoklad, že dĺžka pobytu môže zhoršovať pracovné zručnosti dieťaťa.

Tretí ukazovateľ – opustenie detského domova v čase plnoletosti – znamená náhly krok, konfrontáciu s viacerými životnými zmenami naraz. Deťom z detských domovov na rozdiel od detí, ktoré nemajú skúsenosť s ústavnou starostlivosťou, chýbajú rodinné väzby, a ak existujú, sú veľmi problematické [9], [36]. Z dostupných oficiálnych štatistík nie je jasné, či sa na trhu práce lepšie uplatňujú tí, ktorí v detských domovoch zostávajú aj po dovŕšení plnoletosti, alebo úspešnejší pri hľadaní práce sú tí, ktorí odchádzajú ihneď po 18. roku veku. Na ilustráciu – niektoré štúdie uvádzajú významné korelácie medzi stupňom integrácie a vyšším vekom odchodu z rezidenčného zariadenia [1], [36].

Dôvodom, pre ktorý možno zostať v detskom domove aj po dovŕšení plnoletosti, je príprava na budúce povolanie alebo nespĺnenie niektorej z podmienok týkajúcich sa bývania či zamestnania. Bývanie je jedným z predpokladov pracovného uplatnenia

a pre mladého človeka, ktorý prežil časť života v inštitucionálnej starostlivosti, predstavuje istotu väčšej sociálnej stability. Nie je však jasné, akú rolu hrá jeho zabezpečenie ihneď po odchode. Deti, ktoré dovŕšili 18 rokov, ostali v detských domovoch a dopĺňajú si vzdelanie, sú klasifikované ako mladí dospelí. Výška dosiahnutého vzdelania je kľúčovým predpokladom uplatnenia sa na pracovnom trhu. Oficiálne údaje ukazujú, že vyše 50 % detí v detských domovoch navštevuje v rámci primárneho vzdelávania špeciálne školy. Ich absolvovanie môže byť jednou z hlavných prekážok neuplatnenia sa na trhu práce [13]. V prostredí detského domova sa deti môžu konfrontovať aj s rôznymi ďalšími bariérami týkajúcimi sa samotného prístupu k vzdelaniu [18], [36]. V takom prípade ide o ďalšiu okolnosť posilňujúcu ich znevýhodnenie. V tejto súvislosti sme skúmali, akú rolu zohráva najvyššie dosiahnuté vzdelanie mladých ľudí odchádzajúcich z detských domovov pri hľadaní si miesta v spoločnosti.

Na (ne)úspešnosť prechodu môže vplývať aj *právny status detských domovov*, ktorý je užitočné poznať aj v súvislosti s prerozdeľovaním verejných zdrojov. Súkromné detské domovy začali na Slovensku vznikať po roku 1989 v rámci pluralizácie starostlivosti o deti z rôznych dôvodov vyňaté zo svojich rodín. Medzi štátnymi a neštátnymi detskými domovmi môže existovať vzájomná rivalita (tendencia uprednostňovať umiestňovanie detí do štátneho zariadenia). Okrem toho je tu rozdielne prostredie i štruktúra detí v detských domovoch. Zaujímali nás súvislosti prípadných rozdielov.

3.2. Práca s rodinou počas pobytu dieťaťa v detskom domove

Úloha rodinných ukazovateľov je v kontexte pracovného uplatnenia detí po odchode z náhradnej starostlivosti nejasná. Hoci by rodina mala vytvárať lepšie predpoklady na získanie sociálnych a pracovných zručností, rodinné charakteristiky detí v detských domovoch sa viac podobajú životu v marginalizovaných podmienkach, v sociálne vylúčených komunitách, v ktorých sú rodičia ohrození stratou bývania alebo disponujú nízkym sociálnym i kultúrnym kapitálom.

Podskupina detí odchádzajúcich z detských domovov priamo do života je špecifická tým, že ju tvoria chlapci a dievčatá, ktorým sa nepodaril trvalý návrat do rodiny. Pôvodnú rodinu vnímajú v inom kontexte ako deti, ktoré sa do nej vrátili ešte pred dosiahnutím plnoletosti. Aj keď rodina môže byť psychickou oporou v rôznych oblastiach, pre podskupinu mladých ľudí odchádzajúcich z domova priamo do samostatného života často predstavuje problematické vzťahy, ktoré boli dôvodom na vyňatie. Očakávame, že úloha rodiny vo vzťahu k pracovnému uplatneniu bude preto komplikovanejšia.

Aktuálne sa práca s rodinou v prostredí detského domova spája s personálnymi problémami – malé počty sociálnych pracovníkov, administratívne prekážky, byrokratizmus, kvalita vzájomnej spolupráce pri opatreniach smerujúcich k návratu (detský domov, obec/mesto, orgán sociálnoprávnej ochrany) [8]. Normatívnymi cieľmi by malo byť čo najrýchlejšie prehodnotenie pomerov dieťaťa. Ak sa nezlepšia, treba nájsť náhradnú rodinnú starostlivosť alebo dieťa prijať do profesionálnej rodiny. Benefity vzájomných kontaktov s rodinou sú však rôzne – od priaznivých výsledkov až po zistenia jej problematickej roly pri osamostatňovaní detí [35], [36], [42].

Na Slovensku dosiaľ neexistujú štúdie, ktoré by vyhodnocovali súvislosti rodinných väzieb detí počas pobytu v detskom domove v kontexte neskoršieho prechodu do samostatného života. Niektoré zahraničné práce poukazujú na to, že ak tieto vzťahy existujú, sú stabilné, založené na podpornom pute, môžu zohrávať kľúčovú rolu v čase odchodu. Rodina nachádzajúca sa v blízkosti detského domova môže poskytnúť symbolickú podporu i praktickú pomoc. Sú to najmä vlastné matky, ktoré deti na prahu dospelosti považujú za dôležité [32]. Pozitívnu rolu môže zohrávať aj širšia rodina [35]. Ak je kontakt s najbližšou rodinou priaznivý alebo je previazaný na podporné širšie príbuzenstvo, môže byť tento fakt pri opúšťaní rezidenčnej starostlivosti oporou [36]. Rôzne štúdie naznačujú, že deti so psychickými problémami alebo deti s poruchami učenia sa k svojim rodičom vracajú zriedkavejšie. Príčina brániaca návratu do rodiny nemusí byť len na strane detí. Aj nepripravenosť rodiny prijať dieťa môže spôsobiť dlhodobé problémy, ktoré znižujú šancu na návrat po prvom neúspešnom kontakte s rodinou [32], [33].

Podobné problémy majú aj rodiny so slabými rodičovskými zručnosťami tam, kde dieťa čelí domácemu násiliu, kde je prítomná agresivita, pretrvávajúce nepriateľské postoje, finančné problémy alebo komplikácie s bývaním [36]. Návrat, ako aj vzťahy s pôvodnou rodinou nie sú jednorazovým aktom, ale ide o dlhodobý proces reintegrácie dieťaťa, ktorý sa môže v priebehu času meniť [40]. Ovplyvňujú ho aj ďalšie okolnosti, napr. ako dieťa vníma vlastných rodičov, v akej sú situácii, či existuje obojstranná ochota na vzájomný kontakt [32]. Zo strany detského domova by malo byť posilnenie pôvodného rodinného prostredia alebo nájsť náhradnej rodiny prioritou, keďže riešenia, ktoré nemajú rodinnú formu, nemožno akceptovať ako rovnocenné.

Zisťovali sme, ako práca a skúsenosť s rodinným prostredím počas umiestnenia ovplyvňujú možné vyhliadky na pracovnom trhu v špecificky slovenských podmienkach. Ako prvé nás zaujímalo, či prebiehala sanácia rodinného prostredia. Vychádzali sme z predpokladu, že v prípade existencie kontaktov môže mať rodina pozitívny vplyv na dieťa aj po odchode. Ak sa dieťa do nej vráti alebo s ňou udržiava kontakt, existuje lepšia štartovacia čiara v porovnaní s deťmi, ktorých rodina nebola sanovaná, t. j. vzťahy dieťaťa s rodinou neexistovali. Predpokladáme, že ak sanácia prebieha, môže v oveľa väčšej miere znižovať odvrátené stránky náhradnej inštitucionálnej starostlivosti a výchovy. Odhaduje sa, že ak by sa zlepšila každodenná práca s rodinou, vyše 50 % detí by sa mohlo vrátiť do svojich rodín ešte pred ukončením plnoletosti [25]. Preto ak sanácia prebieha a do určitej miery funguje, existuje predpoklad aj na dlhobnejší vzťah rodič – dieťa alebo častejšie pobyty v rodine. Zisťovali sme, ako tento fakt vplyva na uplatnenie v práci. Rovnako predpokladáme, že môže existovať súvislosť s vekom prvého prijatia, dĺžkou pobytu v rodinnom prostredí alebo referenčnou osobou, u ktorej sa dieťa najčastejšie zdržiava, ak sanácia prebiehala.

3.3. Charakteristiky pôvodnej rodiny

Predchádzajúce východisko sa zameriavalo na prácu s pôvodnou rodinou počas pobytu v detskom domove v kontexte pracovného uplatnenia po odchode. Primárne vymedzovalo determinanty zaoberajúce sa sociálnou prácou počas umiestnenia dieťaťa. Táto časť je venovaná charakteristikám pôvodnej rodiny bez ohľadu na charakter spolupráce s rodinou. Predpokladáme, že jadro pretrvávajúcich problémov na trhu práce odkazuje nielen na charakter rezidenčného prostredia, súvislosti

sociálnej práce, ale aj na charakteristiky, ktoré majú svoj počiatok v pôvodných rodinách.

Z hľadiska kvantitatívnych súvislostí možno preto pracovné uplatnenie skúmať aj vo vzťahu s charakteristikami samotných rodín a poznať vývoj trendu zamestnanosti v závislosti od rozličných ukazovateľov pôvodného rodinného prostredia. Tieto charakteristiky nie sú homogénne, každá rodina je niečím špecifická, či už z hľadiska dôvodov vyňatia dieťaťa, socioekonomického statusu, rodinného stavu, počtu detí, ako aj ďalších ukazovateľov. Spoločnou črtou je, že v porovnaní s bežnou populáciou sa odlišujú nefunkčnosťou rodinných noriem, je tu typickejšia dlhodobá nezamestnanosť, zlá alebo veľmi zlá ekonomická situácia a základné vzdelanie jedného alebo oboch rodičov. Uvedené charakteristiky naznačujú nízky sociálny a kultúrny kapitál rodín i detí umiestnených v detských domovoch.

Ako prvé sme skúmali súvislosti medzi dôvodmi vyňatia dieťaťa a jeho neskoršou zamestnanosťou. Sociálni pracovníci sa najčastejšie stretávajú v detských domovoch so situáciami zanedbávania detí. Tie sú veľmi často sprevádzané ďalšími okolnosťami, ktorým predchádza záškoláctvo, trestná činnosť, drogová závislosť rodičov, podozrenie z týrania alebo zneužívania. Vyskytujú sa aj prípady ťažkých zdravotných komplikácií rodičov sprevádzané ich úmrtím [27]. Dôvody vyňatia sú prevažne na strane rodičov a len veľmi zriedkavo na strane samotných detí. Súčasne platí, že čím je dieťa v čase vyňatia staršie, tým väčší podiel dôvodov umiestnenia je na jeho strane. Ak sú dôvody aj na strane detí, predpokladáme, že súvisia s nefungujúcimi rodinnými vzťahmi. Závažnosť prvotných tráum, s ktorými sa dieťa muselo konfrontovať, môže byť so zamestnanosťou v súvisi.

Deti v detských domovoch pochádzajú najmä z rozvedených viacpočetných rodín, ktoré sa nachádzajú v ťažkej ekonomickej situácii. So vzrastajúcim počtom detí v pôvodnej rodine sa socioekonomická situácia v týchto rodinách objektívne zhoršuje. Skúmali sme preto, či existujú súvislosti medzi počtom detí, socioekonomickou situáciou pôvodnej rodiny a neskoršou nezamestnanosťou mladých ľudí s minulosťou pobytu v detských domovoch. Deti, ktoré sú tu umiestnené, pochádzajú častejšie z neúplných rodín, ich rodičia majú ako najvyššie vzdelanie prevažne neukončenú alebo ukončenú základnú školu. Životnú dráhu sprevádzajú rôzne sociálne, kultúrne a ekonomické hendikepy, ktoré zužujú možnosti dostupných volieb [15]. Pri hľadaní práce sú takéto deti znevýhodnené, pretože rodinné kontakty odkazujú na dočasnú alebo prekarizovanú prácu. Tie z nich, ktoré pochádzajú z početnejších rodín, sa môžu častejšie nachádzať v segregovanom prostredí a mať k dispozícii menej interpersonálnych a materiálnych zdrojov, ktoré by potrebovali pri hľadaní pracovného uplatnenia [37].

Najvyššie ukončené vzdelanie matky je ďalším ukazovateľom, o ktorom predpokladáme, že má vplyv na zamestnanosť dieťaťa. V bežnej populácii existuje asociácia medzi výškou dosiahnutého vzdelania rodičov a zamestnanosťou detí [19]. Zisťovali sme, či sa táto asociácia prejaví aj u mladých ľudí odchádzajúcich z detských domovov. Absolútna väčšina z nich si hľadá alebo nachádza prácu v kraji vyňatia, kde žila pôvodná rodina. Zaujímalo nás preto, ako miera evidovanej nezamestnanosti v kraji, v ktorom sa hľadá práca, ovplyvňuje úspešnosť.

3.4. Charakteristiky detí

Po vymedzení prostredia detského domova, práce s rodinou a pôvodného rodinného prostredia, z ktorého deti pochádzajú, bolo výskumným zámerom hlbšie preskúmať aj vplyv individuálnych charakteristík detí. Šesť z nich je zameraných na vybrané vlastnosti a individuálne detské črty. Najskôr sme sa zamerali na úlohu pohlavia. Zisťovali sme, či medzi chlapcami a dievčatami budú existovať v zamestnanosti rozdiely. Veľká väčšina detí v detských domovoch sa vníma ako rómske [27]. Analýza vzorky ukázala, že 33 % detí bolo vnímaných s rómskou etnicitou. Znamená to, že každé tretie dieťa by sa dalo subjektívne priradiť k rómskej menšine. Zisťovali sme, ako bude kombinácia etnicity a dosiahnutého vzdelania vplývať na výsledky na trhu práce. Na pracovnom trhu čelí rómska minorita znevýhodneniam a diskriminácii. Predpokladáme, že faktor etnicity môže zasahovať aj do pracovného uplatnenia.

V súvislosti s vnímanou etnicitou nás zaujímalo, aký bude jej vplyv na zamestnanosť, osobitne u detí, ktoré absolvovali špeciálne školy. Dôvod zaradenia kombinácie vnímanej etnicity s absolvovaním špeciálnej školy je výsledkom nadmerného preraďovania rómskej menšiny mimo stredného prúdu vzdelávania [13]. V porovnaní so zvyškom populácie je v rómskej menšine menší podiel tých, ktorí dosahujú vyššie vzdelanie. Ak dieťa vyrastá mimo rodiny, v ktorej predtým zažívalo násilie alebo bolo vystavené najrôznejším situáciám zanedbávania, jeho výsledky v škole sa môžu paradoxne aj zlepšiť. V súčasnosti sú dostupné niektoré zahraničné štúdie identifikujúce podporné faktory, ktoré zvyšujú uplatnenie na trhu práce v rezidenčnom prostredí [35]. Ešte viac to platí pre prostredie detských domovov, kde sú deti väčšinou vnímané ako rómske, ktoré zároveň častejšie navštevujú špeciálne školy. Vnímaná etnicita je jedným zo znevýhodňujúcich faktorov a spolu s dosiahnutým vzdelaním môže brániť uplatneniu dieťaťa v budúcom pracovnom živote.

U detí žijúcich mimo svojich pôvodných rodín nie je zriedkavosťou, že trpia rôznymi zdravotnými problémami alebo sú nositeľmi diagnóz, ktoré súvisia s ich špecifickou minulosťou [10]. Keďže spadajú najmä do kategórie „ťažko prijateľných“, ocitajú sa v detských domovoch, čo im v budúcnosti môže spôsobiť aj problémy so zamestnaním [21]. Formálna diagnóza sa prejavuje rôznymi spôsobmi – poruchami správania, duševnými poruchami, zdravotnými postihnutiami. To môže naznačovať nielen komplikované cesty, ale aj priamy stret so zákonom, či už počas pobytu v zariadení, alebo po opustení detského domova. Ďalšou okolnosťou, ktorou sme sa zaoberali, je udržanie si pracovného miesta, ktoré má dieťa pred odchodom z domova vopred zabezpečené. Konkrétne nás zaujímalo, či je mladý dospelý opúšťajúci detský domov schopný udržať si pracovné miesto aj v prvých mesiacoch po odchode a do akej miery sa potencialita jeho zamestnania zvyšuje alebo znižuje.

3.5. Kontextuálne okolnosti prechodu

V poslednej, štvrtej identifikovanej oblasti sme sa zamerali na kontextuálne okolnosti prechodu, ako je charakter prostredia, do ktorého mladí ľudia po odchode vstupujú. Ide o oblasť, ktorá sa už netýka prostredia detského domova ani sociálnej práce s pôvodnou rodinou počas umiestnenia. Tá však môže byť rovnako dôležitá a pri hľadaní zamestnania zohráva kľúčovú rolu. Zisťovali sme preto, ako súvisí pracovné uplatnenie s mierou evidovanej nezamestnanosti a krajom, v ktorom si mladí ľudia hľadali alebo našli prácu. Vychádzali sme z predpokladu, že miera

evidovanej nezamestnanosti a dostupnosť pracovných miest v jednotlivých krajoch s pracovnými príležitosťami súvisí. Ľahšie sa môže nachádzať práca v kraji, kde je miera evidovanej nezamestnanosti nižšia. Sledovali sme aj ukazovatele rodinného správania – založenie si vlastnej rodiny alebo narodenie vlastných detí. Predpokladáme, že osamotení mladí ľudia si hľadajú prácu ťažšie v porovnaní s tými, ktorí si založili rodinu alebo majú deti. Bývanie je jedným z hlavných faktorov sociálnej stability a jeho získanie ovplyvňuje úspešnosť mladých dospelých pri hľadaní práce. V tejto súvislosti nás zaujímalo, ako forma bývania ovplyvňuje pracovné uplatnenie. Rôzne podoby môžu súvisieť s rozličným uplatnením v závislosti od toho, či ide o trvalejšie, dočasné bývanie alebo bývanie u rodičov, teda v prostredí, z ktorého bolo dieťa vyňaté. Skúmali sme aj vplyv návratu do pôvodnej rodiny, keďže absolútna väčšina detí má svojich rodičov, a nie sú teda sirotami ani polosirotami.

4. METÓDY RIEŠENIA A VZORKA

Základnou metódou zberu dát bol onlinový dotazník, ktorý vyplňali sociálni pracovníci v detských domovoch na celom Slovensku. Zber údajov sa uskutočnil v polovici roka 2012. Celkovo sa podarilo získať údaje od 269 mladých ľudí, ktorí v priebehu rokov 2002 – 2012 opustili náhradnú inštitucionálnu starostlivosť z dôvodu plnoletosti alebo v neskoršom veku. Vzorka pochádzala zo všetkých krajov Slovenska. Závislou premennou bol fakt, či mladý človek v nejakom čase po odchode pracoval a našiel si zamestnanie. Nie všetkým sa zamestnať darí – vyše 1/3 vzorky bola v čase zberu údajov stále nezamestnaná. Zamestnaní si svoju prvú prácu hľadali rôzne dlhý čas (priemer = 1,92 mesiaca, štandardná odchýlka = 3,055). V bivariačných analýzách sme na zistenie vplyvu ukazovateľov používali koeficienty miery asociácie – vždy podľa povahy premenných [5], [26]. Pri detailnejších analýzách, rovnako ako aj pri celkovom rozptyle štyroch skúmaných oblastí sme použili logistickú regresiu (binárna závislá premenná: 0 – nezamestnaní, 1 – zamestnaní). Kategoriálne závislé binárne premenné sú kódované 0/1. Niektoré z nich museli byť do tejto podoby rekategorizované. Z hľadiska vysvetleného rozptylu (Nagelkere, Cox-Snell) sme poukazovali na celkovú mieru vplyvu zahrnutých ukazovateľov na závislú premennú [11], [34], [39].

5. CIELE

Rešpektujúc zložitú výskumnú problematiku, v celkovom prístupe sme zvolili komplexnejšiu optiku. Na základe všeobecného diskurzu, dostupných údajov z odbornej literatúry a v snahe čo najpresnejšie pomenovať a definovať zložitú problematiku sme rozčlenili výskumný problém do štyroch hlavných oblastí: 1) prostredie detského domova (vrátane práce s pôvodnou rodinou), 2) oblasti pôvodnej rodiny, 3) charakteristiky detí a 4) kontextuálne okolnosti po odchode. Zvolené ukazovatele sme analyzovali na dostupnej vzorke mladých ľudí, ktorí ukončili náhradnú rezidenčnú starostlivosť z dôvodu plnoletosti alebo v neskoršom veku. Zisťovali sme, ktoré z týchto ukazovateľov sú pre mladých ľudí kľúčové, ktoré zohrávajú menšiu rolu alebo sú vo vzťahu k zamestnanosti indiferentné. Ďalej nás zaujímalo, ktoré zo sledovaných ukazovateľov v štyroch oblastiach budú vysvetľovať závislú premennú pomocou modelu logistickej regresie čo najlepšie.

6. VÝSLEDKY

Z údajov opisujúcich konkrétne povolania sa dalo vyčítať, že išlo najmä o nízkokvalifikovanú dočasnú prácu, v ktorej sa väčšina mladých ľudí po odchode

zamestná, a to bez ohľadu na výšku dosiahnutého vzdelania. Išlo najmä o zamestnania v oblastiach, ako gastronómia, stavebné práce, výrobná sféra. Z prvého pracovného miesta veľmi často odchádzali z dôvodu skončenia pracovnej činnosti zo strany zamestnávateľa alebo preto, že ich práca nebavila a opustili ju dobrovoľne. Mladí ľudia sa najčastejšie zamestnávali v kraji, kde sa nachádza ich detský domov [9].

6.1. Vplyv charakteristík z prostredia detských domovov

V prvej oblasti zameranej na prostredie detského domova sme vyhodnocovali šesť kľúčových ukazovateľov. Prvým bol vek prvého umiestnenia (PDD1). Ide o determinant, ktorý sa u detí v nižšom veku považuje za preventívny z hľadiska vývinových a psychologických potrieb dieťaťa. Predpokladá sa, že čím skôr sa dieťa do detského domova dostane, tým problematickejšie je napĺňanie jeho potrieb v ústavnom prostredí, čo znamená aj zvýšené riziko vývinových porúch. Druhým kľúčovým determinantom je dĺžka pobytu v detskom domove (PDD2). V odbornom diskurze sa argumentuje, že s klesajúcou dĺžkou pobytu klesá aj rozsah negatívnych vplyvov ústavného prostredia na dieťa. Naopak, s rastúcou dĺžkou pobytu sa môžu prehlbovať negatívne dôsledky inštitucionalizmu alebo hospitalizmu. V prvej alternatíve (model 1) sa ukázalo, že obidva ukazovatele štatisticky významne so zamestnanosťou súvisia. S rastúcim vekom prvého umiestnenia, ako aj s rastúcou dĺžkou pobytu sa zvyšuje pomer šancí na nájdenie si zamestnania ($EXP(B) > 1$). Vyšší vek umiestnenia spolu s prechodom do skupín mladých dospelých (ktorý predlžuje pobyt v detskom domove) zvyšuje šancu na pracovné uplatnenie. Znamená to, že v prípade dĺžky pobytu v detskom domove sa vzhľadom na uplatnenie na trhu práce ukázal skôr opak – s dlhším pobytom sa zamestnanosť zvyšuje. V komplexnejšom pohľade, pri zahrnutí ostatných ukazovateľov zo samostatného prostredia detského domova, sa vplyv veku umiestnenia (PDD1) a dĺžky pobytu stráca (PDD2). V rámci zvyšovania šancí na zamestnanie sa dôležitejšími stávajú iné ukazovatele, ktoré však s dĺžkou pobytu súvisia nepriamo. Tie vypovedajú v prospech predlžovania pobytu detí v detskom domove po dovŕšení plnoletosti (PDD3) a v neprospech špeciálnych škôl (tzn. navštevovanie základných a stredných škôl v strednom prúde vzdelávania počas celého obdobia umiestnenia) (PDD5). Výsledky zahrnutia všetkých determinantov a kontrola konštantnosti ich vplyvu vysvetľujú 21 % – 28 % z celkového rozptylu (model 5).

Ako najdôležitejšia okolnosť z prostredia detského domova (pri porovnaní výšky hodnôt pomeru šancí) sa ukázalo zotrvanie aj po dovŕšení 18. roku veku (PDD3). Tí, ktorí tak urobia, majú v priemere päťkrát vyššie šance sa zamestnať v porovnaní s tými, ktorí odchádzajú po dovŕšení plnoletosti ($EXP(B) = 5,192$; $p < 0,001$). Platí, že s vekom neskoršieho odchodu sú spojené ďalšie priaznivé okolnosti, ktoré lepšie osamostatnenie podporujú. Tie sa týkajú dosiahnutia vyššieho vzdelania alebo neabsolvovania špeciálnej školy (PDD5). Ak dieťa absolvuje inú než špeciálnu školu, zvyšuje sa pomer jeho šancí na získanie zamestnania v priemere viac ako trikrát ($EXP(B) = 3,251$; $p < 0,05$). V súhrne možno konštatovať, že na zvyšujúcu sa zamestnanosť detí majú z prostredia detského domova najvyšší vplyv dva ukazovatele: navštevovanie škôl v strednom prúde vzdelávania a zotrvanie v detskom domove aj po dosiahnutí plnoletosti s cieľom doplniť si existujúce vzdelanie. V žiadnej z alternatív nezohrával rolu verejný status detského domova (PDD6), aj keď možno vidieť tendencie, ktoré hovoria o lepších výsledkoch

súkromných detských domovov, čo môže súvisieť so štruktúrou priaznivejších indikátorov a ich vplyve na deti umiestnené v týchto zariadeniach.

Tabuľka č. 2: Prostredie detských domovov a (ne)zamestnanosť

MODEL		B	(SE)	95 % interval spoľahlivosti			Cox & Snell	Nagelkerke	-2log-likelihood
				MIN.	EXP(B)	MAX.			
1.	1.	0,235*	0,111	1,019	1,265	1,571	0,064	0,086	169,274
	2.	0,266**	0,106	1,059	1,304	1,607			
2.	1.	0,082	0,086	0,917	1,085	1,284	0,169	0,230	153,321
	2.	0,101	0,080	0,946	1,106	1,295			
	3.	1,774***	0,448	2,451	5,895	14,175			
3.	1.	0,082	0,086	0,917	1,086	1,285	0,170	0,230	153,249
	2.	0,101	0,080	0,945	1,106	1,295			
	3.	1,776***	0,448	2,455	5,908	14,222			
	4.	-1,71	0,632	0,244	0,843	2,907			
4.	1.	0,040	0,083	0,884	1,041	1,224	0,210	0,284	146,676
	2.	0,055	0,079	0,906	1,057	1,233			
	3.	1,669***	0,448	2,206	5,306	12,759			
	4.	-0,024	0,653	0,272	0,976	3,507			
	5.	1,195*	0,484	1,279	3,305	8,538			
5.	1.	0,041	0,083	0,885	1,041	1,226	0,210	0,285	146,597
	2.	0,056	0,079	0,906	1,057	1,233			
	3.	1,647***	0,454	2,133	5,192	12,636			
	4.	-0,009	0,653	0,275	0,991	3,565			
	5.	1,179**	0,488	1,250	3,251	8,453			
	6.	-0,236	0,857	0,147	0,790	4,234			

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$; referenčná kategória binárnych premenných: (1).

- PDD1 = vek dieťaťa v čase umiestnenia v detskom domove (ďalej „DD“) intervalová premenná (min. 0 rokov – max. 18 rokov)
- PDD2 = dĺžka pobytu v DD premenná (min. 0 rokov – max. 26 rokov)
- PDD3 = opustenie DD v čase plnoletosti kategóriálna binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
- PDD4 = zabezpečenie bývania v čase odchodu kategóriálna binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
- PDD5 = návšteva špeciálnej školy kategóriálna binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
- PDD6 = štátny/neštátny DD kategóriálna binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z výskumnej sondy

6.2. Práca s pôvodnou rodinou počas pobytu dieťaťa v detskom domove

Detské domovy venujú osobitnú pozornosť rozvoju aktivít podporujúcich rodinné opatrenia zamerané na dieťa počas jeho pobytu v zariadení. Kontakty, sanácia pôvodnej rodiny, skúsenosť dieťaťa s pôvodnou rodinou alebo náhradným rodinným prostredím predstavujú vzhľadom na detské potreby príklady dobrej praxe. Cieľom posilňujúcim rodinné riešenia v starostlivosti o deti umiestnené v detských domovoch patrí významné miesto aj v plánoch transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti. Povaha dát neumožňovala vyhodnotiť celkový rozptyl logisticko-

regresného modelu (málo prípadov), ktorým sa determinanty z oblasti zameranej na prácu s rodinou počas umiestnenia podieľali na zvýšení alebo znížení pomerov šancí pracovného uplatnenia. Uvádzame preto iba bivariačné zistenia.

Zo zozbieraných údajov vyplýva, že približne tretina detí mala počas pobytu v detskom domove skúsenosť s prijatím do rodiny (pôvodnej alebo náhradnej), pričom rodinné prostredie sa sanovalo u dvoch tretín detí. Jediný ukazovateľ, ktorý štatisticky významne diferencuje skupinu detí so skúsenosťou s rodinným prostredím a ostatnými, je typ referenčnej osoby, u ktorej boli počas umiestnenia v detskom domove prijaté. Vyššia vecná súvislosť so zamestnanosťou sa ukázala u tých z nich, ktoré mali skúsenosť s prijatím v širšej rodine – u uja alebo tety. V tejto skupine sa ukázali štatisticky významné diferencie s vplyvom podstatnej, až veľmi silnej súvislosti (Cramers $V = 0,514$; $p < 0,05$). Ostatné ukazovatele vypovedajúce o práci s rodinou, počte prijatí do rodinného prostredia, dĺžke pobytu v rodine alebo veku dieťaťa v čase prijatia do rodiny neboli k neskoršej zamestnanosti dieťaťa v žiadnom vzťahu.

6.3. Vplyv pôvodnej rodiny

Každé z detí umiestnených v detskom domove pochádza z rodiny s jedinečnými charakteristikami. Prichádzajú z rodinného prostredia, ktoré je charakteristické rôznym počtom súrodencov, rôznym rodinným stavom rodičov, ich vzdelaním a rôzne sú aj dôvody, ktoré viedli k vyňatiu dieťaťa z rodiny. Nachádzame však aj zjednocujúce ukazovatele. Deti sú zanedbávané, pochádzajú z neúplných viacpočetných rodín v zlej ekonomickej situácii, ich rodičia dosiahli najmä základné vzdelanie. Z oblasti pôvodnej rodiny sa vo vzťahu k neskoršej zamestnanosti ukázal jeden ukazovateľ – najvyššie ukončené vzdelanie matky (CHPR4). Ak mala matka vyššie ako základné vzdelanie, pomer šancí zamestnať sa zvýšil viac ako 3-krát ($EXP(B) = 3,189$; $p < 0,05$). Ďalšie charakteristiky s potenciálnym kladným vplyvom na zamestnanosť sa týkali dôvodov vyňatia na strane rodiča (CHPR1), znižujúceho sa počtu detí v pôvodnej rodine (CHPR2), respektíve detí pochádzajúcich z neúplných rodín, ktorých pôvodná rodina bola na tom v čase vyňatia finančne lepšie (CHPR3, CHPR5). Vo všetkých prípadoch však ide o štatisticky nevýznamné zistenia s minimálne vysvetleným celkovým rozptylom. Pri zahrnutí všetkých ukazovateľov z oblasti pôvodnej rodiny (model 4) bol celkovo vysvetlený rozptyl pracovného uplatnenia 6,6 % – 8,9 %.

Tabuľka č. 3: Vplyv ukazovateľov z oblasti pôvodnej rodiny a (ne)zamestnanosť

MODEL	B	(SE)	95 % interval spoľahlivosti			Cox & Snell	Nagelkerke	-2log-likelihood	
			MIN.	EXP(B)	MAX.				
1.	1.	-1,236	0,903	0,050	0,290	1,704	0,018	0,024	150,900
	2.	0,029	0,079	0,881	1,030	1,203			
2.	1.	-1,143	0,911	0,053	0,319	1,900	0,064	0,087	145,380
	2.	0,027	0,079	0,879	1,027	1,200			
	3.	-0,307	0,394	0,340	0,736	1,592			
3.	1.	-1,179	0,929	0,050	0,308	1,901	0,066	0,089	145,168
	2.	0,061	0,082	0,905	1,063	1,249			
	3.	-0,291	0,402	0,340	0,748	1,645			
	4.	1,104*	0,526	1,076	3,017	8,462			

dokončenie									
MODEL	B	(SE)	95 % interval spoľahlivosti			Cox & Snell	Nagelkerke	-2log-likelihood	
			MIN.	EXP (B)	MAX.				
4.	1.	-1,122	0,939	0,052	0,326	2,051	0,066	0,089	145,168
	2.	0,058	0,083	0,901	1,059	1,245			
	3.	-0,271	0,405	0,345	0,763	1,686			
	4.	1,160*	0,542	1,102	3,189	9,232			
	5.	0,224	0,486	0,483	1,251	3,240			

Poznámka: * $p < 0,05$; referenčná kategória binárnych premenných: (0).

1. CHPR1 = dôvody vyňatia na strane rodiča/dieťaťa
kategorická binárna premenná (0 – dôvody na strane rodiča, 1 – dôvody na strane dieťaťa)
2. CHPR 2 = počet detí v pôvodnej rodine
intervalová premenná (1 – 15 detí)
3. CHPR 3 = rodinný stav v čase vyňatia
kategorická binárna premenná (0 – nerozvedená rodina, 1 – rozvedená rodina)
4. CHPR 4 = najvyššie ukončené vzdelanie matky
kategorická binárna premenná (0 – základná škola, 1 – vyššie vzdelanie ako základná škola)
5. CHPR 5 = ekonomická situácia pôvodnej rodiny
kategorická binárna premenná (0 – dobrá alebo veľmi dobrá, 1 – zlá alebo veľmi zlá)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z výskumnej sondy

6.4. Charakteristiky detí

Pri porovnávaní dosiahnutých výsledkov sa na rozdiel od práce s pôvodnou rodinou a charakteristikami rodín ako dôležité ukázali charakteristiky zamerané na deti. Komplexnejší pohľad (v alternatívach regresných modelov) potvrdil individuálny vplyv troch ukazovateľov na pomer šancí dieťaťa zamestnať sa (najvyššie dosiahnuté vzdelanie (CHD2), vnímaná rómska etnicita (CHD5) a nájdenie pracovného miesta ešte pred odchodom z detského domova (CHD6).

Ak dosiahnutie vyššieho (ako špeciálneho a základného) vzdelania zvyšovalo pomer šancí na zamestnanie približne šesťkrát (štvrtá alternatíva, $EXP(B) = 5,869$; $p < 0,001$), etnicita, ktorá nebola vyhodnotená ako rómska, zvyšovala tento pomer približne štyrikrát ($EXP(B) = 3,869$; $p < 0,001$). Pri zahrnutí šiestich charakteristík detí sa stráca vplyv vnímanej etnicity. Úlohu, naopak, zohráva nájdenie pracovného uplatnenia ešte pred odchodom. Neskúsenosť s prácou pred osamostatnením znížila pomer šancí zamestnať sa 13-krát ($EXP(B) = (1/0,075 = 13,364$; $p < 0,001$). Vo všetkých alternatívach zohráva štatisticky významnú úlohu výška dosiahnutého vzdelania, v ktorej sa mení iba pomer šancí v závislosti od počtu zahrnutých ukazovateľov. Naopak, úlohu nezohrávalo pohlavie (CHD1), záznam o konflikte so zákonom (CHD3) ani formálna diagnóza (CHD4). Posledná, piata alternatíva modelu, v ktorej bolo zahrnutých päť determinantov, vysvetľovala variabilitu medzi 36 % – 48 % zo závislej premennej zamestnanosti.

Tabuľka č. 4: Charakteristiky detí a (ne)zamestnanosť

MODEL		B	(SE)	95 % interval spoľahlivosti			Cox & Snell	Nagelkerke	-2log-likelihood
				MIN.	EXP(B)	MAX.			
1.	1.	0,165	0,471	0,469	1,179	2,966	0,169	0,227	108,362
	2.	2,046***	0,555	2,606	7,737	22,970			
2.	1.	0,286	0,482	0,517	1,331	3,426	0,195	0,262	105,453
	2.	2,121***	0,573	2,712	8,343	25,667			
	3.	1,389	0,852	0,756	4,010	21,284			
3.	1.	0,402	0,506	0,555	1,495	4,027	0,201	0,271	104,721
	2.	2,162***	0,582	2,778	8,690	27,182			
	3.	1,383	0,849	0,775	3,988	21,059			
	4.	0,550	0,649	0,482	1,732	6,183			
4.	1.	0,523	0,527	0,600	1,687	5,869	0,251	0,337	98,855
	2.	1,770***	0,610	1,777	5,869	4,740			
	3.	1,318	0,911	0,627	3,737	19,388			
	4.	1,285	0,738	0,851	3,614	22,293			
	5.	1,353***	0,574	1,256	3,869	15,355			
5.	1.	0,192	0,571	0,396	1,211	3,707	0,359	0,481	85,782
	2.	1,691**	0,659	1,493	5,428	19,732			
	3.	1,420	1,018	0,562	4,136	30,410			
	4.	1,265	0,815	0,718	3,543	17,489			
	5.	1,083	0,633	0,854	2,954	10,216			
	6.	-2,592**	0,838	0,014	0,075	0,387			

Poznámka: **p < 0,01, ***p < 0,001; referenčná kategória binárnych premenných: (1).

1. CHD1 = pohlavie
kategorická binárna premenná (0 – žena, 1 – muž)
2. CHD2 = najvyššie dosiahnuté vzdelanie dieťaťa
kategorická binárna premenná (0 – vyššie vzdelanie, 1 – základná špeciálna škola)
3. CHD3 = záznam o konflikte so zákonom
kategorická binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
4. CHD4 = formálna diagnóza
kategorická binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
5. CHD5 = národnosť vnímaná ako rómska
kategorická binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
6. CHD6 = skúsenosť s pracovným uplatnením pred odchodom
kategorická binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z výskumnej sondy

6.5. Kontextuálne okolnosti po prechode

Posledná sledovaná oblasť sa týkala prostredia, do ktorého mladý človek po odchode z detského domova vstupoval. Zaujímal nás jeho charakter z hľadiska stavu zamestnanosti, bývania, vplyvu časového obdobia po samotnom odchode alebo z hľadiska miery prarodinného správania. Zozbierané údaje ukázali, že približne polovica z mladých ľudí, ktorí opustili v sledovanom období detské domovy, si po odchode založila rodinu. Absolútna väčšina z tých, ktorí uviedli, že po odchode majú vlastné deti, ich mala v rodine. Odchody sa uskutočňovali vo všetkých krajoch Slovenska do rôznych foriem bývania. V dvoch tretinách sa uvádzali odchody najmä mimo rodiny. Iba minimum situácií bolo takých, ktoré poukazovali na úplnú absenciu

zabezpečeného ubytovania. Celkovo si našli zamestnanie takmer dve tretiny mladých ľudí. Približne polovica z tých, ktorí sa zamestnali, si našla prvé pracovné miesto až po rôzne dlhom čase po odchode z domova.

V zhrnutí determinantov pochádzajúcich z prostredia mimo detského domova sa štatisticky významné ukázali štyri ukazovatele – založenie si rodiny (KCHPO1), vlastné deti po odchode (KCHPO2), forma prvého bývania (KCHPO3) a časová dĺžka obdobia po odchode z detského domova (KCHPO5). Ak si mladý človek založil rodinu, pomer šancí na nájdenie si prvého zamestnania stúpol šesťkrát ($EXP(B) = 6,178$; $p < 0,05$). Opačný vplyv je evidentný v situáciách, keď majú mladí ľudia po odchode z detského domova aj vlastné deti ($EXP(B) = 0,069$; $p < 0,01$). Forma prvého bývania má pri kontrole ostatných ukazovateľov na neskoršiu zamestnanosť najvyšší vplyv. Pomer šancí mladých ľudí, ktorí sa nevracajú späť do vlastných rodín, nájsť si prácu sa zvyšuje až 35-krát ($EXP(B) = 34,911$; $p < 0,001$). Iba minimálne, ale opäť štatisticky významne súvisí pomer šancí na zamestnanie s dĺžkou časového obdobia, počas ktorej je mladý človek preč z detského domova. Každé predĺženie tohto obdobia o jeden mesiac zvyšuje pomer v priemere 1,1-krát ($EXP(B) = 1,031$; $p < 0,05$). Nájdenie si práce však už nesúvisí s mierou evidovanej nezamestnanosti (KCHPO4). Štvrtá alternatíva regresného modelu obsahovala najviac zahrnutých determinantov a celkovo vysvetľovala 43 % – 58 % vysvetleného rozptylu závislej premennej.

Tabuľka č. 5: Kontextuálne okolnosti po odchode a (ne)zamestnanosť

MODEL		B	(SE)	95 % interval spoľahlivosti			Cox & Snell	Nagelkerke	-2log-likelihood
				MIN.	EXP(B)	MAX.			
1.	1.	1,534**	0,533	1,632	4,637	13,174	0,127	0,171	103,304
	2.	-1,541**	0,642	0,061	0,214	0,753			
2.	1.	1,924*	0,701	1,732	6,848	27,076	0,334	0,448	80,580
	2.	-2,215*	0,801	0,023	0,109	0,525			
	3.	3,398**	0,914	4,986	29,898	179,267			
3.	1.	1,769*	0,715	1,445	5,865	23,979	0,348	0,467	78,794
	2.	-2,157**	0,812	0,024	0,116	0,568			
	3.	3,426***	0,916	5,106	30,750	185,207			
	4.	-0,084	0,064	0,812	0,920	1,042			
4.	1.	1,821*	0,758	1,399	6,178	27,285	0,433	0,582	67,018
	2.	-2,670**	0,910	0,014	0,069	0,412			
	3.	3,553***	0,969	5,221	34,911	233,448			
	4.	-0,078	0,070	0,807	0,925	1,061			
	5.	0,098*	0,034	1,031	1,103	1,118			

Poznámka: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$; referenčná kategória binárnych premenných: (0).

1. KCHPO1 = založenie si rodiny po odchode z DD
kategorická binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
2. KCHPO2 = vlastné deti po odchode z DD
kategorická binárna premenná (0 – nie, 1 – áno)
3. KCHPO3 = forma prvého bývania
kategorická binárna premenná (0 – v rodine, 1 – mimo rodiny)
4. KCHPO4 = priemerná miera evidovanej nezamestnanosti v kraji
intervalová premenná (min. 5 % – max. 22 %)

5. KCHPO5 = dĺžka obdobia po odchode z DD
intervalová premenná (min. 1 mesiac – max. 60 mesiacov)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z výskumnej sondy

7. ZÁVERY A IMPLIKÁCIE

Mladí ľudia vyňatí z biologických rodín v dôsledku ich patologického prostredia a absencie funkčných rodinných noriem prežili v detských domovoch rôzne dlhý čas. V porovnaní s deťmi z bežných rodín majú odlišnú životnú dráhu a sťažený životný štart. Ak deti z populácie bez skúseností s umiestnením na znak osamostatnenia svoje rodiny opúšťajú, mladí ľudia z detských domovov sa do pôvodných rodín, naopak, často vracajú. Ak z bežných rodín deti odchádzajú až po zaistení si základných predpokladov stabilnejšieho bývania, z detských domovov sa odchádza predovšetkým do nestabilného a nezaisteného bývania. V lepšom prípade sú to domovy na polceste, ubytovne, útulky a dočasné bývanie u kamarátov. Osamostatňovaniu detí z bežnej populácie predchádza postupnosť krokov vytvárajúcich priestor na životnú perspektívu a vlastné uplatnenie. U detí z detských domovov je to naopak – ich odchod je nárazový s nutnosťou konfrontácie s viacerými životnými zmenami naraz. Tie zahŕňajú okamžité hľadanie bývania a zamestnania v prostredí s odlišne nastavenými pravidlami v porovnaní s tými, na ktoré boli z detských domovov zvyknuté. Podstatná časť z nich, len čo minie príspevok na osamostatnenie, prepadá až do stavu bezdomovectva. Niektoré sa stávajú klientmi sociálnych služieb.

Ak výsledky porovnáme so Steinovou typológiou,⁹ môžeme pozorovať vysokú mieru zhody. V samotnej typológii predchádza dobrej adaptácii 10 ukazovateľov. Štyri z nich – založenie si rodiny po odchode, dosiahnutie vyššieho vzdelania počas pobytu, plánované opustenie zariadenia a existencia bývania po odchode – sa dajú s rôznym stupňom zhody porovnať s ukazovateľmi sledovanými v tomto článku. Všetky v rôznej miere asociovali s nájdením si pracovného uplatnenia. Ich výskyt naznačuje lepšie predpoklady na ďalšiu adaptáciu, a to nielen na trhu práce. V kategórii „prežívajúcich“ alebo „obetí“ prevládali ukazovatele ako náhly odchod z detského domova a problémy so vzdelávaním. Podobne ako v spomenutej typológii, tieto, naopak, asociovali, s nezamestnanosťou. Možno predpokladať, že podobné okolnosti spojené s adaptáciou a životnou stabilitou v zahraničí sa dajú očakávať aj v populácii mladých ľudí odchádzajúcich z detských domovov na Slovensku.

Výsledky implikujú, že pracovné uplatnenie detí po opustení detských domovov nie je samozrejmosťou. Väčšina z nich sa po odchode buď nikdy nezamestná, alebo sa uplatní najmä v dočasnej zle platenej práci na čiastočný úväzok nezabezpečujúcej základné životné potreby. Nájdenie si zamestnania neznamená plnohodnotnejšie uplatnenie z hľadiska dlhšej časovej perspektívy. Podstatná časť mladých ľudí si prácu po odchode hľadá rôzne dlho. Podobne ako pri predpokladoch dobrej reziliencie, aj tu sa potvrdzuje téza, že úspešnosť na trhu práce je spojená so vzájomne prepojenými a na seba nadväzujúcimi okolnosťami. Ak je komplex týchto okolností a charakteristík prítomný, potom sa zvyšuje pravdepodobnosť úspešnosti pracovného uplatnenia, ktorú možno predikovať na základe prítomnosti viacerých ukazovateľov, a to vo všetkých štyroch skúmaných oblastiach.

⁹ Klasifikuje mladých ľudí opúšťajúcich náhradnú inštitucionálnu starostlivosť do 3 typov: dobre adaptovaných, prežívajúcich a obeť (pozri časť 2).

S neskoršou zamestnanosťou sa spája najmä forma prvého zabezpečeného bývania mimo pôvodnej rodiny. Vysvetlenie spočíva v okolnostiach spojených s odchodom z ústavnej starostlivosti. Do pôvodných rodín sa vracajú najmä mladí ľudia disponujúci komplexom znevýhodňujúcich charakteristík, ktoré sťažujú nájdanie si práce. Takto postupujú najmä tí, ktorí odchádzajú z detských domovov nárazovo, ihneď ako môžu, a pôvodnú rodinu volia ako svoje prvé útočisko – najmä ak disponuje vyšším socioekonomickým statusom. Táto skupina mladých ľudí si potom na rozdiel od tých, ktorí prechádzajú priamo do samostatného života, môže dovoliť byť vo väčšej miere nezamestnaná. Čím väčší počet dôvodov vyňatia z rodinného prostredia, tým menej pravdepodobnejší je návrat do pôvodnej rodiny. Ten volia v menšej miere deti, ktorých rodičia boli trestne stíhaní, deti vyňaté z pôvodných rodín pre podozrenie z týrania, resp. zneužívania a maloleté matky. Nízka zamestnanosť detí z detských domovov súvisí aj s kultúrnym a sociálnym kapitálom pôvodných rodín, ktoré vzhľadom na svoju nepriaznivú ekonomickú a sociálnu situáciu neposkytujú deťom možnosti na využívanie sociálnych sietí. Rodina tu neslúži ako výťah k lepšiemu socioekonomickému statusu dieťaťa.

Ďalším dôležitým kontextuálnym ukazovateľom bola miera prorodinného správania. Tí, ktorí si založili vlastné rodiny, boli v zamestnaní úspešnejší. Celkovo je samostatné prorodinné správanie po odchode z detských domovov zriedkavejšie, ale práve v podskupine mladých dospelých (v porovnaní s tými, ktorí odchádzajú z detských domovov ihneď v čase plnoletosti) častejšie. Ako vysvetlenie sa ukazuje fakt, že deti počas pobytu v menšej miere nachádzajú rodinné vzory a v ďalšom živote môžu mať sklon napodobovať skupinové stratégie naučené v detskom domove. Tie môžu súvisieť aj s odlišnou formou socializácie a adaptácie. Podpora nezávislého prorodinného správania asociuje s odchodom z detského domova vo vyššom veku, s pobytom v skupinách pre mladých dospelých a s neabsolvovaním špeciálnej školy. Prítomnosť týchto okolností zlepšuje uplatnenie na trhu práce po odchode z detského domova. Založenie si vlastnej rodiny môže poukazovať na nižšiu mieru vplyvu inštitucionalizácie počas pobytu a nepriamo odkazovať na vyššiu mieru sociálnych a pracovných zručností. Voľba stratégie vlastnej cesty bez tendencie vrátiť sa späť do rodiny sa nepriamo potvrdila ako okolnosť s pozitívnym vplyvom na budúcu zamestnanosť mladého dospelého, ktorý vyrastal v detskom domove.

V kontextuálnych okolnostiach prechodu sa ako ďalšia dôležitá charakteristika ukázala dĺžka hľadania si prvej práce. Trpezlivosť pri hľadaní zamestnania sa vypláca, aj keď je vzťah veľmi slabý – s rastúcim časom odchodu sa neskoršia zamestnanosť zvyšuje. Na druhej strane, čím je mladý človek z detského domova dlhšie preč, tým dlhšie si svoju prvú prácu hľadá. Z hľadiska prevencie straty práce je preto najefektívnejšie mať ju zabezpečenú už v čase odchodu. V takomto prípade existuje vysoká pravdepodobnosť, že si mladý človek prácu udrží aj v ďalších mesiacoch.

Nezávislosť nájdania práce od ďalšieho kontextuálneho ukazovateľa – miery evidovanej nezamestnanosti – môže mať niekoľko dôvodov. Prvým je nízkokvalifikovaná práca a jej dočasný charakter. Zamestnávateľia môžu tiež ponúkať prácu načierno a mladí ľudia so skúsenosťou s detským domovom nemusia byť potom zaradení do oficiálnych štatistík nezamestnanosti.

Ďalšou skúmanou oblasťou vysvetľujúcou druhý najväčší rozptyl sú charakteristiky dieťaťa. Tu bol silný najmä vzťah medzi najvyšším dosiahnutým vzdelaním a pracovným zabezpečením ihneď po odchode. Ak mali deti pracovnú skúsenosť ešte pred odchodom, existovala vysoká pravdepodobnosť, že si zamestnanie udržia aj v najbližších mesiacoch po odchode. Skúsenosť s pracovným uplatnením už počas pobytu môže byť výsledkom kvalitnej prípravy na osamostatnenie v rámci individuálnych plánov rozvoja osobnosti dieťaťa. Aj keď dosiaľ neexistujú na Slovensku údaje, ktoré by sa zaoberali reálnym vplyvom opatrení na prechod dieťaťa do samostatného života, zahraničné výskumy potvrdzujú pozitívne efekty.

Dôležitosť najvyššieho dosiahnutého vzdelania odkazuje aj na kvalitu prostredia detského domova [18], [36]. V tejto súvislosti je dobré upozorniť na podporné faktory v ústavnom prostredí, ktoré, ak sú prítomné, môžu odstrániť bariéry v prístupe k zamestnaniu a zlepšiť šance na neskoršie uplatnenie. Ak detský domov pomáha tieto bariéry prekonať, dieťa získa vyššie vzdelanie, čo môže zvýšiť šance na zamestnanie. V tejto súvislosti je dôležité otvoriť priestor na vzdelanie najmä rómskym deťom, ktoré sú v detských domovoch zastúpené výrazným podielom. Výsledky potvrdili, že vnímaná rómska etnicita v kombinácii s absolvovaním špeciálnej školy znižuje nielen šance na nájdenie si zamestnania, ale súčasne predlžuje aj obdobie, počas ktorého si mladí ľudia nachádzajú prácu. V tejto súvislosti je dôležité spomenúť okolnosť nadmerného preraďovania rómskych detí do špeciálnych škôl. Z hľadiska praktických opatrení to znamená vytvorenie tlaku na zmenu podmienok, v ktorých by hlavne rómske deti nezlyhávali v škole a neboli následne preraďované do špeciálnych škôl.

K zamestnanosti prispievajú aj ukazovatele zo samotného prostredia detského domova. Táto, ako jedna z hlavných analyzovaných oblastí – vysvetľovala tretí najväčší rozptyl. Aj keď v porovnaní s kontextuálnymi okolnosťami prechodu a oblasťou mapujúcou charakteristiky dieťaťa zohrávala menšiu rolu, i v prostredí detských domovov možno nájsť determinanty, ktoré neskoršiu zamestnanosť zlepšujú. Z analýzy vyplýva, že vek príchodu dieťaťa do detského domova nie je rozhodujúci. V súvislosti s dĺžkou pobytu platí, že ak sú formy adaptácie a socializácie v detských domovoch naviazané na pobyt v skupinách pre mladých dospelých zabezpečujúcich postupný prechod do života so stabilizujúcim účinkom, potom dĺžka pobytu priaznivo vplyva na zamestnanosť. Predĺženie umiestnenia formou pobytu v skupinách pre mladých dospelých veľmi často znamená aj vyššiu zamestnanosť. Byť mladým dospelým a neodchádzať ihneď po dovŕšení plnoletosti znamená tiež menšiu pravdepodobnosť vylúčenia zo stredného prúdu vzdelávania, čo je jeden z kľúčových faktorov neskoršej zamestnanosti. Okamžitý odchod po dosiahnutí plnoletosti môže v kombinácii so zlyhaniami na trhu práce a v ďalšom živote posilňovať stigma „odchovancov“ alebo „ústavných detí“ v súvislosti s neschopnosťou začleniť sa do samostatného života.

Ak v prostredí detských domovov porovnáme ukazovatele právneho statusu, existuje tendencia, že deti zo súkromných detských domovov sú na tom so zamestnanosťou lepšie ako deti zo štátnych detských domovov. Jednu z príčin možno vidieť v štruktúre detí, ktoré sú v nich umiestnené. V štátnych detských domovoch sa nachádza vyšší podiel detí, ktoré častejšie disponujú charakteristikami znevýhodňujúcimi ich na trhu práce.

Mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov priamo do života sú v špecifickej situácii, pretože zotrvali v detských domovoch až do dosiahnutia plnoletosti. Znamená to, že práca s rodinným prostredím v podobe sanácie rodiny, ktorá by umožnila návrat, a ani náhradná rodinná starostlivosť neboli úspešné. Na rozdiel od kontextuálnych okolností prechodu, pri ktorých sa ukázalo, že príchod do rodiny naznačuje nezamestnanosť, závislosť medzi prácou s pôvodnou rodinou počas pobytu dieťaťa v domove a neskorším pracovným uplatnením sa nepreukázala. Sociálna práca počas pobytu naznačovala skôr opačné tendencie – práca s rodinou asociovala skôr s nezamestnanosťou. Jedným z vysvetlení môže byť fakt, že rodinné kontakty zvyšujú pravdepodobnosť návratu do pôvodnej rodiny (ako prvej možnosti), čo je jednou z hlavných znevýhodňujúcich stratégií pri pracovnom uplatnení v kontextuálnych okolnostiach prechodu. Práca s rodinou a pobyt v nej počas umiestnenia dieťaťa v detskom domove je spolu s odchodom do rodinného prostredia kombináciou okolností, ktoré zamestnanosti skôr neprajú. Ako opodstatnená sa preto ukazuje viac téza o nedostatku dôkazov vzhľadom na benefity, ktorými by vo vzťahu k pracovnému uplatneniu mohli pôvodné rodiny disponovať a byť pre zamestnanosť dieťaťa prínosom.

Do týchto zistení patrí aj posledná sledovaná oblasť zameraná na charakteristiky rodín v čase vyňatia dieťaťa. Aj tu bolo možné vidieť určitý potenciál na lepšie uplatnenie (vzdelanie matky dieťaťa). Ak ostatné charakteristiky pôvodnej rodiny so zamestnanosťou neasociujú, jej úloha sa mení v kontextuálnych okolnostiach po odchode. Ak je po odchode prvým útočiskom, pobyt v nej znamená reprodukciu nezamestnanosti, ako aj dlhšie hľadanie pracovného uplatnenia v porovnaní s mladými ľuďmi odchádzajúcimi bývať mimo svojich vlastných rodín.

LITERATÚRA

- [1] ARIAS, B. – DELL VALLE, J. F.: Integración Social de Jóvenes que Estado en Acogimiento Residencia. Valladolid: Informe de investigación no publicado, 2002. In: STEIN, M. – MUNRO, E., R.: Young Peoples Transitions, from Care to Adulthood. Jessica Kingsley Publishes, 2008. ISBN 978-1-84310-610-4.
- [2] BERLIN, B. – VINNERLJUNG, B. – HJERN, A.: School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. In: Children and Youth Service Review, 33, 12, 2011.
- [3] BOWLBY, J.: Vazba. Teorie kvality raních vzťahu mezi matkou a dítětem. Portál, 2010. ISBN 978-8-07367-670-4.
- [4] COURTNEY, M. – IWANIEC, D.: Residential care of children. Comparative perspectives. In: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-530918-8.
- [5] DE VAUS, V.: Analyzing Social Science Data. Sage, 2002. ISBN 978-0-7619-5937-3.
- [6] DIXON, J.: Young people leaving residential care: experiences and outcomes. In: A. Kendrick (ed.). Residential Child Care: Prospects and challenges. London: Jessica Kingsley Publishers, 2007. ISBN 978-1-84-310526-8.
- [7] DIXON, J. – STEIN, M.: Leaving Care, Throughcare and Aftercare in Scotland. Jessica Kingsley Publishing, 2005.
- [8] GURÁŇ, P. – KOVÁCS, K. – ŠEBOVÁ, N.: Sociálna práca v detských domovoch, SNSLP, 2007. ISBN 9788089016242.
- [9] FICO, M.: Mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov a ich uplatnenie sa na trhu práce. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012.

- [10] FICO, M.: Predčasné ukončovanie náhradnej rodinnej starostlivosti v Slovenskej republike. Praha: Fórum sociální politiky, VUPSV, 2015. ISSN 1802-5854.
- [11] FIELD, A.: Discovering statistics using SPSS, 2013. SAGE Publication Ltd. ISBN 9781446249185.
- [12] FILADELFOVÁ, J. – BODNÁROVÁ, B.: Problém odchodu mladých ľudí z detských domovov. Bratislava: Nadácia pre deti Slovenska SPACE, 2000.
- [13] FRIEDMAN, E. – GALLOVÁ-KRIGLEROVÁ, E. – KUBÁNOVÁ, M. – SLOSIARIK, M.: Škola ako geto. Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2009. ISBN 978-963-9832-09-1.
- [14] GILBERT, N. A.: Comparative study of child welfare systems: Abstract orientations and concrete results. 2012. Children and Youth service Review, 31, pp. 847-853.
- [15] HASMANOVÁ-MARHÁNKOVÁ, J. – KREIDL, M. (eds.): Proměny partnerství, životní dráhy v české společnosti. Praha: Slon, 2012. ISBN 978-80-7419-142-8.
- [16] HOJER, I. et. al.: Young people leaving care in Sweden In: Stein, M. – Munro, E. R.: Young Peoples Transitions, from Care to Adulthood. Jessica Kingsley Publishes, 2008. ISBN 978-1-84310-610-4.
- [17] IWANIEC, D.: Residential Care of Children. Comparative Perspectives. Oxford, 2009. ISBN: 978-0-19-530918-8.
- [18] JACKSON, S. – AJAYI, S. – QUIGLEY, M.: Going to University from Care., 2005. ISBN 978-0-8-54-73715-4. [Online] [cit. 2016-01-12]. Dostupné na: <http://eprints.ioe.ac.uk/7011/1/Jackson2005Going%28Report%29.pdf>
- [19] KATRŇÁK, T.: Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině. Praha: Slon, 2004. ISBN 80-86429-29-6.
- [20] KNORTH, E. J. – HARDER, A. T. – ZANDBERG, T. – KENDRICK, A. J.: Under one roof: A review and selective meta-analysis on the outcomes of residential child and youth. In: STEIN, M. – MUNRO, E., R.: Young Peoples Transitions, from Care to Adulthood. Jessica Kingsley Publishes, 2008. ISBN 978-1-84310-610-4.
- [21] KOLLÁROVÁ, A. – HUČÍK, J.: Integrácia mladých dospelých z detských domovov. In: Špeciálny pedagóg. Časopis pre špeciálnopedagogickú prax, 2012, č. 2.
- [22] LANGMEIER, J. – MATĚJČEK, Z.: Psychická deprivace v dětství. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 9788024619835.
- [23] LITAVSKÁ, E. – MOLČANOVÁ, A. – DVORNÁKOVÁ, L.: Inovatívny model sanácie rodinného prostredia. 2013 ESF. [Online]. Dostupné na: http://www.upsvar.sk/buxus/docs/SSVaR/SPODaSK/Inovativny_model_manazmentu_sanacie_rodiny.pdf [cit. 2015-08-23].
- [24] LUKŠÍK, I. – ŠKOVIERA, A. – KURUC, M. – HARGAŠOVÁ, L.: Sociokultúrny kontext a odborné koncepty vytvárajúce rámec inštitucionálnej starostlivosti a výchovy na Slovensku. In: Príprava mladých ľudí v detských domovoch a reedukačných centrách – analýza a inovácia. Projekt APVV, 2013. [Online]. Dostupné na: <http://prevenciaad.sk/wp-content/uploads/2013/11/Studia-Teoreticke-problemy-a-diskurzy-29.1.-2014.pdf> [cit. 2016-02-02].
- [25] LUKŠÍK, I.: Rezidenciálna reziliencia – kontextuálna povaha psychologických konštruktov. In: Komunitná psychológia na Slovensku. Bratislava: Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK, 2014. ISBN 978-80-223-3992-6.
- [26] MAREŠ, P. – RABUŠIC, L. – SOUKUP, P.: Analýza sociálnových dát (nejen) v SPSS. Masarykova univerzita, 2015. ISBN 978-80-210-6362-4.

- [27] MIKLOŠKO, J.: Vývoj situácie ohrozených rodín na Slovensku v roku 2006 – 2013. Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar, Inštitút ochrany práv dieťaťa a rodiny. Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce Trnavskej univerzity v spolupráci s Ústredím práce sociálnych vecí a rodiny, 2014. ISBN: 978-80-970879-5-1.
- [28] PACKMAN, J. – HALL, C.: A synthesis of the evidence on processes, practice and outcomes. In: THOBURN, J.: Reunification of children out of home care birth parents or relatives, 2009. [Online]. Dostupné na: http://www.dji.de/fileadmin/user_upload/pkh/expertise_dji_thoburn_reunification.pdf [cit. 2016-02-02].
- [29] PAXMAN, M. – CASHMORE, J.: Longitudal Study Of Wards Leaving Care: Four To Five Years On. Social Policy Research Centre, University of New South Wales, 2007.
- [30] PAPŠO, P.: Spokojnosť mladých dospelých po ukončení náhradnej starostlivosti so svojou sociálnou adaptáciou. Banská Bystrica: UMB, 2012. [Online]. Dostupné na: <https://www.pdf.umb.sk/ppapso/publikacie-na-stiahnutie.html> [cit. 2015-02-23].
- [31] PTÁČEK, R. – KUŽELOVÁ, H. – ČELEDOVÁ, L.: Vývoj dětí v náhradních formách péče. Psychiatrická klinika LF UK, Ústav lékařské biologie a genetiky LF UK, MPSVaR, 2011. ISBN 978-80-7421-040-2. [Online]. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf [cit. 2015-01-25].
- [32] SINCLAIR, I. et. al.: Foster Children? Where they go and How They Get On. London: Jessica Kingsley Publishes, 2005. ISBN: 978-18-431027-8-6.
- [33] SINCLAIR, I. et. al.: The Pursuit of Permanence: A Study of the English Care System. London: Jessica Kingsley Publishes, 2007. In: FERNANDEZ, E. – BARTH, P. (eds.): How Does Foster Care Work? International Evidence on Outcomes. In: Jessica Kingsley Publishers, 2010. ISBN 978-1-84905-812-4.
- [34] STANKOVIČOVÁ, I. – VOJTKOVÁ, M.: Viacrozmerné metódy v manažmente s aplikáciami. Iura Edition, 2007. ISBN: 978-80-8078-152-1.
- [35] STEIN, M.: Young People Leaving Care, Supporting Pathways to Adulthood. 2012. ISBN: 978-0-85700-505-2.
- [36] STEIN, M. – MUNRO, E. R.: Young People Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice, Child Welfare Outcomes. Jessica Kingsley Publishers, 2008. ISBN: 978-1-84310-202-1.
- [37] ŠEĐOVÁ, K. – RABUŠICOVÁ, M.: Komunitní škola a rodiče. In: Učitel'ské listy, č. 10. Praha: Agentura Strom, 2004. ISSN 1210-6313.
- [38] ŠKOVIERA, A.: Trendy náhradnej výchovy. PETRUS, 2007. ISBN: 978-80-89233-32-8.
- [39] TARLING, R.: Statistical Modelling for Social Researchers, Principles and practise. Routledge, 2009. ISBN 978-0-415-44840-6.
- [40] THOBURN, J.: Reunification of children in out-of-home care to birth parents or relatives. A synthesis of the evidence on processes, practise and outcomes, 2009. [Online]. Dostupné na: http://www.dji.de/fileadmin/user_upload/pkh/expertise_dji_thoburn_reunification.pdf [cit. 2015-01-25].
- [41] VALLE, J. F. – BRAVO, A.: Current trends, figures and challenges in out of home child care. An international comparative perspectives, 2013. [Online]. Dostupné na: <http://psychosocial-intervention.elsevier.es/en/font-color-010101current-trends-figures-and/articulo/90260050/#.VLfZzCxyxxo> [cit. 2015-07-27].
- [42] VORRIA, P. – WOLKIND, S. – RUTTER, M. – PICKLES, A. – HOBSBAUM, A.: A comparative study of Greek children in long-term residential group care and in

two-parent homes. In: Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines, 39 (2), 1998, pp. 237-246.

- [43] WADE, J.: The ties that bind: support from birth families and substitute families for young people leaving care. British Journal of Social Work, vol. 38, no. 1. In: SMITH, M.: Rethinking residential care, 2009. Positive perspectives. ISBN 978-1861349088.

RESUME

This paper deals with problems of independency of young people, after leaving child residential care. There are two reasons for dealing with this subject. The first one is related to the specific conditions of children not growing up in their biological families, becoming a basis for a troublesome life start and further failures. The second reason is the availability of statistical evidences of young adults applicability in the labour market, referring to the deteriorating unemployment and high ratios of temporary employment during the first years after their departure from a child residential care. An area of contextual circumstances of the transition itself was identified as crucial. The better labour applicability was influenced by the form of first housing, starting a family and by the length of time period after leaving. Chances of getting a job was also influenced by the following circumstances of the children's home: leaving children's home immediately after having reached maturity, the length of staying in groups for young adults, and inserting into special schools. If children – especially the Roma children – are inserted into special schools, their versatility is rapidly decreasing after their departure. The employment rate of young adults was not influenced by most determinants connected with the biological family itself and by the social work with their families.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Mgr. Milan Fico pôsobí ako sociológ v Inštitúte pre výskum práce a rodiny v Bratislave. Je externým doktorandom na Katedre sociológie Filozofickej fakulty UK. Venuje sa vybraným oblastiam sociálnoprávnej ochrany detí, najmä faktorom predčasného ukončovania náhradnej rodinnej starostlivosti, odchodom mladých ľudí z detských domovov a ich uplatneniu na trhu práce. Zaoberá sa výskumom v oblasti pestúnskej starostlivosti pre ťažko umiestniteľné deti a násilím páchaným na deťoch.

KONTAKT:

milan.fico@ivpr.gov.sk